

PLEČNIKOVE ŽALE

Dnevi evropske kulturne dediščine 2007

Raznovrstna dediščina Jožeta Plečnika

Začetek z razstavo panoramskih fotografij Plečnikove arhitekture

Skoraj nenavadno bi bilo, če v Plečnikovem letu slovenski Dnevi evropske kulturne dediščine ne bi bili posvečeni prav temu znamenitemu in tudi v nestrokovni javnosti vse bolj prepoznavnemu arhitektu. Prirreditve, ki se bodo vrstile do prihodnje sobote, potrjujejo njegovo vsestransko ustvarjalnost ter fizično in duhovno navzočnost po vsej Sloveniji.

Že sedemnajst let zapovrstjo se okrog 20. septembra na slavnostni prireditvi v eni izmed evropskih držav začnejo Dnevi evropske kulturne dediščine (DEKD). Izbirati jih je mogoče med devetindesetimi državami, ki so podpisale Evropsko kulturno konvencijo. Zadnji dve leti sta to bili slovenski »cirilčni«: državi: Iani Rusija oz. Sankt Peterburg, letos Srbija oz. Beograd. Tam se je v prostorih nekdanje zvezne skupščine že večkrat začela okrogla

miza z zapletenim naslovom Skupna dediščina v Evropi spreminjanja kot dodana vrednost v razvojnem potencialu evropskih regij. Na njej želijo prikazati skupne izkušnje Sveta Evrope in evropske komisije pri projektih oživiljanja dediščine in njenega prispevka pri povečevanju kakovosti življenja. V središču je seveda regionalni program za kulturno in naravno dediščino jugovzhodne Evrope.

V Srbiji so organizacijo sprejeli z obema rokama, saj se postavljajo s svojo zgodovinsko bogato in nacionalno pestro dediščino, s čimer lahko zadostijo zahtevam Evropske komisije in Sveta Evrope o razvijanju medkulturnega dialoga in ohranjanju kulturne raznolikosti. Prav medkulturni dialog je po tem, kar se je v tem prostoru dogajalo po razpadu Jugoslavije, še kako potreben. Zato je treba po prepričanju ES in EK kulturni dediščini celotnega območja po večletni zapuščeni in uničevanju omogočiti, da izpolnjuje svojo vlogo »instrumenta za ohranjanje kolektivnega in individualnega spomina ljudi v regiji ter za obnavljanje kulturnih in zgodovinskih vezi med različnimi skupnostmi na tem delu celine«. To je pogoj za trajni mir in stabilnost jugovzhodne Evrope, pa tudi za uspešno sodelovanje regije v evropskih intergacijskih procesih.

Dnevi so se tudi v Sloveniji precej uveljavili. Plečnik kot povezovalna nit med dogodki daje veliko možnosti vsem generacijam, da spoznavajo tudi drugo dediščino. Njihovo današnje odprtje (ob 11. uri) ni naključno pred tivolskim gradom na koncu Jakopičevega sprehajališča, od koder je lep pogled na Plečnikovo Ljubljano, kakor tudi za priložnostno razstavo niso naključno izbrane panoramske fotografije Plečnikove arhitekture Barbare Jakše Jeršič in Staneta Jeršiča.

Program prireditev (trajale bodo do prihodnje sobote; več o njih v Deloskopi in na <http://www.zvkd.si>) kaže, da izpolnjujejo tudi dva glavna smisla takšnih prireditev: vzgojni, saj jih je precej namenjenih otrokom, in vključevanje lokalnih skupnosti, kar je za ohranjanje kulturne dediščine in odnos do nje še kako pomembno.
MILAN VOGEL

Večer v spomin Lojzetu Kovačiču

Razumel detajl, celote ne

»Tebe je sam Bog poslal v deželo Kranjsko,« je ob 70-letnici svojemu prijatelju zapisal Dane Zajc. Lojze Kovačič mu leto pozneje, ko je tudi pesnik dopolnil enako starost, ni ostal dolžan: »Sam si bil že redka umetnina«. Pesnik takrat ni vedel, da bo pisatelju že čez nekaj let napisal nekrolog in da bo leto za njim nekdo drug pisal nekrolog njemu. Kot tudi pisatelj ni vedel, da bodo nekateri med tistimi, ki jih je v svojem jubilejnim zapisu Zajcu omenil kot prijatelje svoje mladosti, nekoč sedli za omizjem, in se tri leta po njegovi smrti spominjali prav te mladosti.

Trije med njimi, pesnik Ciril Zlobec, pisatelj in esejist Taras Kermauner ter literarni zgodovinar in teoretik Janko Kos, so v četrtek zvečer na povabilo Mitje Čandra, urednika zbirke Beletrina, pri kateri je izšel ponatis Prišlevkov, najbrž monumentalnega dela slovenske literature 20. stoletja, sedli skupaj. In pred nekaj več kot stoglavno publiko v Kosovelovi dvorani CD obujajo in spominje na prva srečanja s Kovačičem. Pisateljem, ki je kot desetletnik prišel iz Basla v Ljubljano in ki se, kot je pozneje dejal Kermauner, ni nikoli zares naučil slovensko, pa vseeno pristal na Parmusu slovenske literature.

Ker gre za generacijo, rojeno okoli leta 1930, so bili ti spomini seveda tudi pripoved o kulturno-političnem dogajanju prvih povojnih leti, ko jih je skupaj pripeljal zanimanje za literaturo. Poslušalci smo tako lahko pokukali v uredništva revij, ki so jih soustvarjali, v stanovanje Josipa Vidmarja, kjer so se sestajali pri njegovem sinu Titu, v sodne dvorane, v revščino pri Kovačičevih, pa tudi v kakšno pismo, ki bo morda kdaj ugledalo luč javnosti in te ali one akterje takratne časa detajlneje osvetlilo. Več kot dve uri in pol spominov je posnetih na trak in bi si zaslužili objavo; in zapis pač ne more biti kos povedanemu.

Janko Kos, za katerega je bila črtica Ljubljanske razglednice, objavljena leta 1952 v reviji Beseda, »pravi literarni šok«, je odnos s Kovačičem opredelil kot prijateljski, čeprav ni šlo za tesno prijateljstvo, ampak bolj za druženje ob literarnih revijah, katerih sourednik je bil, v katerih je Kovačič objavjal in katere ukinitve so sprožala tudi pisateljeva besedila. »Bil mi je izjemno simpatičen. Drži pa tudi, da vsa si bila povsem različna. Sam izhajam iz puritanske družine, pri njih doma pa je bilo vse razgaljeno, do zadnjega vlakna. Zanj je bilo življenje snov, ki jo je požiral vase, da bi iz nje pisal.« Ko je tekla beseda o pisateljevi politični naivnosti, je pripomnil, da je Kovačič prišel v Slovenijo brez jezika, zunaj vsakršne slovenske duhovnosti, zgodovine, politike. To zanj enostavno ni obstajalo. Tu je za Kosa tudi vzrok pisateljevega velikega literarnega talenta. Preprosta človeška eksistenca v svoji senzualni razsežnosti, osvobodena vsega, kar je za Slovence bistveno; to daje njegovi literaturi pridihi, ki se nam zdijo danes vse pomembnejši.

Taras Kermauner je med drugimi spomnil opisal, kako je nekega dne odšel do Kovačičevega domovanja na Valvasorjevi in ga našel zapečatenega. Sosedu mu je s strahom povedala, da so družino odpravili. Obrnil se je na Tita Vidmarja, njegov oče pa je potem interveniral pri Mačku. Kovačiča so poslali v taborišče, od koder naj bi družino, kot ostale Nemce, izgnali. Maček je Vidmarju popustil in Kovačiča so

izpustili. »Bil je popolnoma nenačuden za politiko, ničesar ni razumel, šele dosti pozneje se je intelektualiziral. Ne iz taborišča, ločenosti od družine, revščine, v kateri je živel, ne iz sodnih pregonov, ni delal političnih sklepov. Ni razumel. Za nas je bil naravni genij. Živel je za literaturo.«

»Šele dosti pozneje sem doumel, da ni znal iz splošnega priti na detajl. On je razumel samo detajl. Zanj zato tudi izkušnja taborišča ni bila politična stvar, ampak gola človeška tragedija. Njegova literatura kaže nadčasovno stisko posameznika, je ob tem dejal Ciril Zlobec in nazival nekateri anekdotičnih zgod. Denimo, kako ga je Kovačič prvič pripeljal v Vidmarjevo vilo, kjer so »ti Ljubljancani«, namreč Primož Kozak, Kermauner in Tit Vidmar, vsi mlajši od njega, »uprizorili nastopaški šov. Filozofirali so, jaz pa nisem ničesar razumel. Pričakali so me kot partizansko-primorsko čudo«. Pa anekdota z obliko: Josip Vidmar je Kovačiču plačeval en obrok dnevno v Ljudski kuhinji. Zlobec se je čudil, zakaj hodi pisatelj na večerje in ne na kosila, ki so bila obilnejša. Zaupal mu je, da ima strgane hlače in ga je sram. »Nisem mogel razumeti, kako si ne zna zašiti hlač, in to človek, obkrožen s šiviljami. Tako sem mu poklonil svojo vojaško uniformo, saj sem takrat ravno dobil novo obleko, in Lojze je hodil naokrog kot kakšen partizan.«

ŽENJA LEILER

Pred krstom zadnje drame Daneta Zajca Na kvatarno noč

V Drami bodo predstavili Korunovo postavitev Jagababe, Zajčeve različice »mrtvaške plesa«

Na velikem odru ljubljanske SNG Dramе bodo začeli oživljati repertoar nove sezone z nocojšnjim premiero krstne uprizoritve zadnjega besedila iz zapuščine pokojnega pesnika in akademika Daneta Zajca (1929–2005) Jagababa (letos objavljeno pri Študentski založbi Ljubljana). Po besedah ravnatelja Janca Pipana je bila njihova repertoarna odločitev samoumevna, saj gre za zadrjo in nedokončano dramsko stvaritev enega vodilnih slovenskih literatov našega časa, ki je noviteto temu gledališču sam objubil po uspešni krstni uprizoritvi svojih Grmač (SNG Drama, 1994/5, režija Mile Korun).

Enako samoumevna je bila za Janca Pipana tudi izbira režiserja tokratne krstne postavitve, saj velja Mile Korun za najpomembnejšega odrskega interpretja Zajčeve pesniške drame. Čeprav besedilo ni bilo dokončano po avtorjevi volji, je notranje celovito in zaključeno kot umetnikov poslednji pesniški in filozofski obračun z zemeljsko minljivostjo, smrtjo in ničem, kakršne je v globokem nesoglasju z aktualnim potrošniškim vsakdanjkom oz. je njegova radikalna alternativa.

»rečo nit«, po kateri so oživljali atmosfero posameznih prizorov, dramske osebe ter njihove kretnje in drže. Pri odskri oživitvi dogajanja »na kvatarno nedeljo leta 11« so se naslonili tudi na neposrednost in ljudskost likovne gotovica slovenskih panskih končnic, pri kateri se meša naravno z nadnaravnim. S karnevalskimi prvimi so dogajanje preželi z humorjem in ironijo, čeprav pesnik govori o svojem (posebnem razmerju do minevanja, ničta in smrti) oz. o mnogih obra-

LE SENČE SEBE – Na prizorišču in v kostumih Janje Korun bo nastopil velik del igalskega ansambla.

V Jagababi lahko najdemo vse bistvene in najprepoznavnejše prvine prejšnjih Zajčevih iger, je povedala dramaturginja uprizoritve Darja Dominkuš, »v njej sta smrt in strast, človeška neumnost in modrost obenem. Še najmanj od vsega se zdi nedokončana, še najbolj od vsega se zdi, da predstavlja »hommage« pesniku, pa čeprav je ta v igri le »oglarček« (Gregor).

Režiser Mile Korun je v uvodu opozoril, da omogoča nedokončnost, odprtost in fragmentarnost Zajčeve stvaritve kot odrskega »sinopsisa« uprizoritve prednost na poti tvegane odrskega eksperimenta oz. pustolovščine. Pri prenašanju njegove pesniške drame na prizorišče so si zelo pomagali s likarstvom Franceta Miheliča in Jožeta Tisnikarja. Zlasti zadnji jim je ponujal s svojimi podobami umrlih

zih umiranja in smrti. Prisotnost in izzivalnost Dekelce kot sodobnejše različice Cankarjeve Lepe Vide po Korunu ne oživlja le teme hrepeneja, ampak sprošča spoznanje, da je smrt nujni del življenja in če je življenje lepo, je taka tudi smrt.

Ker je ob branju besedila režiserja spremljal občutek, da ves čas stoji za njim avtor, in ker ga je enako pretresla drama kot pesnikova smrt, bodo skušali na oder prenesti dramo Jagababa in pesnikovo smrt kot nekaj enovitega, saj so v dramski razpoki med pesnikovo smrtjo in njegovo dramo odkrili metaforo slehernikovega minevanja. Občutek nedokončnosti, nezaključnosti in fragmentarnosti uprizoritve naj po režiserjevem pričakovanju v gledalca evocira smrt, ob kateri pa upa, da se bo lahko tudi nasmejati.
SLAVKO PEZDIR

Za rojstno mesto DEKD velja Granada v Španiji, rojstna letnica je leto 1985, »oče« pa takratni francoski minister za kulturo. Sprva so bili to Dnevi odprtih vrat, leta 1991 jih je Svet Evrope ob podpori evropske komisije preimenoval v Dnevi evropske kulturne dediščine, leta 1999 pa so postali njuna skupna akcija. Danes so v vseh evropskih državah, dogajajo se na približno trideset tisoč mestih, obišče pa jih okrog dvajset milijonov ljudi.

ČESTITAMO Alešu Štegru,
letošnjemu dobitniku nagrade Marjana Rožanca za delo Berlin, ki je izšlo v knjižni zbirki Beletrina.

Študentska založba

IL JAVNI RAZPIS ZA ŠTIPENDIJE IZ NASLOVA KNJIŽNIČNEGA NADOMESTILA V 2007

Društvo slovenskih pisateljev obvešča, da je na svojem spletnem naslovu <http://www.drustvo-dp.si> objavilo besedilo in razpisno dokumentacijo II. javnega razpisa za štipendije iz naslova knjižničnega nadomestila za leto 2007. Razpisni rok se izteče 12. oktobra 2007. Vsa razpisna dokumentacija je dosegljiva tudi v pisarni DSP na Tamšičevi 12 v Ljubljani.

ABONMA MLADINSKO Vpis da 15. novembra

Ljubezni ne smrt! (režija: Matjaž Pograjc)
15. ali 19. ali 20. 11. ob 19. uri

Henri Goubeau
Mlado meso (režija: Maja Buljan)
10. 1. ob 19.30

Mišek (režija: Silvan Čmežur)
21. 2. ob 19.30

Ivan Cankar
Misa Marije Pomočnice (režija: Silvan Čmežur)
18. ali 19. ali 20. 3. ob 19.30

F. M. Dostojevski
Zločin in kaznen (režija: Diego de Piza)
6. ali 7. ali 8. 5. ob 19.30

CENA ABONMATA:
55 EUR; ZA DUJANE, ŠTUDENTE, UPORABNIČE: 40 EUR
Prodajna galerija SNG, Trg francoske revolucije 5, Ljubljana;
tel. 01 425 33 12; PGN-PET: 12-17.30; SOB: 10-13. ure

Društvo za domače raziskave z Indijo Komandijo

Nič domačega nam ni tuje

Alenka Pirman, pobudnica in članica Društva za domače raziskave, je skupaj s sodelavci za 27. grafični bienale in razstavo Razvezane oči nemara pripravila projekt Indija Komandija z okolico, 1884–2007, ki je dostopen tudi na spletnih straneh <http://www.indija.si/>. Odlomke njenega projekta smo v zadnjih dveh dneh objavljali tudi v Delu na straneh Kultura, zadnji je predstavljen danes. Alenka Pirman smo kot predstavnico društva prosili za krajšo razlago.

Kje, kdaj in zakaj ste našli Indijo Komandijo, »pozabljeno domače antiutopijo«, ki jo je Anton Mahnič l. 1884 objavjal v Slovensku, političnem listu za slovenski narod?

Že nekaj let s sodelavci Društva za domače raziskave skrbim za Razvezani jezik, prosti spletni slovar žive slovensščine. Tam naletiš na zelo različno ponudbo izrazov in začelo me je zanimati odkod izvira Indija Komandija, slovenski izraz za utopično deželo, v kateri se »cedita med in mleko«. Našla sem podatek, da je konec 19. stoletja delo s podobnim naslovom napisal Anton Mahnič. Ker sem ljubiteljica znanstvene fantastike in ker gre za pogovorno kontroverzen avtorja, sem takoj zastrigla z ušesi. Izkazalo se je, da je Mahnič zadnje čase

kar aktualen avtor, saj je izšlo že nekaj ponatisov njegovih knjig, a Indije Komandije ni bilo med njimi. Tako sem se do teksta dokopala šele na mikrofilmih v Slovanski knjižnici.

Vas je prevzela, presenetila vsebina ali se je prebudila le detektijska žilica?

K branju Indije Komandije so nas pravzaprav spodbudile razprave o avtorskih pravicah, ki so bile na Ljudmili v Ljubljani med pripravo lanskega Festivala ustvarjalnosti in svobodne kulture. Ker se za vzemamo za prost pretok avtorskih del, smo menili, da bi bilo naše prepričanje dobro okrepiti tudi z izdajo prstodostopnega dela, ki so mu že potekle avtorske pravice. In Indija Komandija se mi je zdela do-

ber kandidat za to. Pričakovali smo tendenciozen, militanten tekst avtorja z radikalnimi stališči in bili, seveda, nemojo presenečeni. Če bralec odmisli (ali pa ne pozna) konkretnega zgodovinskega ozadja, ki je Mahniča sprovciralo, da je satiro napisal, se izkaže, da je Indija Komandija precej dvoumno in aktualno besedilo! In ne le, da je »pozabljena domača antiutopija«, ampak je celo prva! Pisari negativnih utopij navadno izhajajo iz zgroženosti (Kam pa ta svet drži?!). Ker to skrbi tudi nas, smo zavili rokave, si zamislili Indijo, spletno knjižno polico Društva za domače raziskave, in začeli pretipkavati ... Knjiško smo letos poletni v celoti objavili na spletu (www.indija.si) in upamo, da bo bralec pritegnila. Ni dolga, pa še precej kratkočasna je (v njej lahko najdemo celo korenine priljubljenejega slogana »Kdor ne skače, ni Slovenec!«).

Kdaj ste raziskavo/projekt povezali z umetnostjo?

Spletna knjižna polica Indija je tesno povezana z umetniškim delovanjem Društva za domače raziskave. Skupaj z Damijanom Kracno in Janijem Pirmatom smo leta 2005 na dvorišču Galerije Škuc v Ljubljani postavili kabinet. V njem izvajamo »eksperimentalni razstavni program«; podobno vlogo bo imela za društvo tudi naša spletna knjižna polica.

Bienale je za Indijo pomemben konceptualni in finančni ojačevalnik. Veliko sem razmišljala o temeljnih značilnostih sodobne umetnosti. O dekontekstualizaciji, na primer. O tem, kako pogosto umetniki zadeve, ki nas zanimajo, v procesu umetniške predelave iztrgamo iz konteksta, iz njihovega »naravnega« okolja, ki ga nato še s pridom zanemarimo. Zato smo se vrnili k originalu, k izvornemu podlistku na straneh časopisa Slovenec iz februarja 1884 in si ogledali okolje, v katerem je izhajal. Tako so nastali izpiski odlomkov iznad in izpod črte, ki (z)podlistek loči od drugih člankov. 123 let pozneje so

se torej spet znašli v časopisu, tokrat kot umetniška intervencija.

Katere kriterije ste upoštevali pri »izrezovanju«?

Ogled »Indije Komandije z okolice« je le še potrdil njeno aktualnost. Kriterija za izreze sta bila dva: enakovredna pomenljivost odlomkov nad in pod črto ter kar največja skladnost obravnavanih tem z današnjim družbenopolitičnim trenutkom. Glede slednjega včasih nisem mogla verjeti svojim očem, zato smo jih izbirali kolektivno – Inge Pangos, Jani Pirnat in jaz.

Kaj je tisto najbolj intrigantno, kar se ponuja v primerjavi tedanjega medijskega sveta z današnjim? Kaj vas je najbolj presenetilo?

Oh, meni se ne zdi prav nič intrigantno, če je današnji svet zelo podobno tistemu s konca 19. stoletja: binarne vrednosti (levi – desni, Slovenci – tuji) so identične, prav tako tudi »aktualne« teme – terorizem, preobremenjenost in samomorilnost mladine, vloga Cerkev v državi, kvaren vpliv tujcev in liberalcev na »dušni in telesni blagor« naroda ... Naj še naštevam? Žal je sodobni mit o objektivnosti medijske poročanja jezik osiromašil in tendenciozno zapakiral med vrstice. V Slovensku leta 1884 so bili pisni veliko sočnejši in neposredni. Zdej na Ljudmili prebiramo še starejše in kratkočasnejše Kmetijske in rokodelske novice, ki jih je digitalizirala Narodna in univerzitetna knjižnica. Pripravljamo se na zimo.

Kaj je pravzaprav osnovni moto, cilj, poslanstvo društva za domače raziskave? Domače pomeni slovensko? Verjetno ni povezano z besedo »domačnost«?

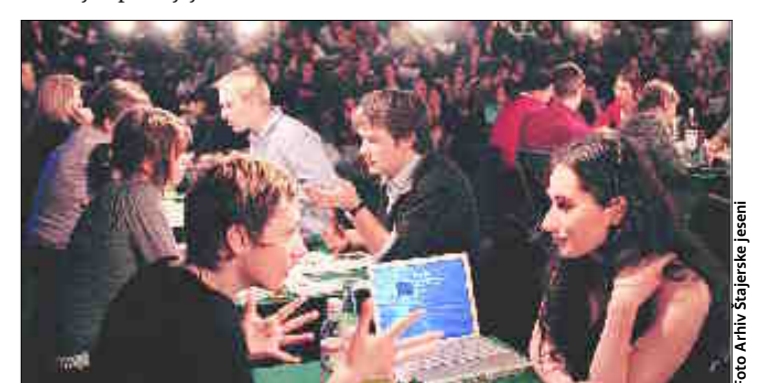
Naš moto je: »Društvo nam ne sme biti v breme!« Zato smo utišali birokracijo na sobno jakost in delamo iz finfarja drobiž, s katerim poganjamo naše umetniške raziskave. Prav tako se ne obremenjujemo s tem, da bi zakolčili »domače«. Pod drobnogled lahko vzamemo katerikoli pojav – nič domačega nam ni tuje!
JELKA ŠUTEJ ADAMIČ

Graška Štajerska jesen Helikopter za uvod

Dvorana je ponavadi prizorišče koncerta, da se lahko sama zgradba uporabi kot instrument pa so na odprtju festivala Štajerska jesen dokazali člani mednarodne skupine Staalplat Soundsystem. Začetek je bil komoren. Visoko pod streho velikega vhodnega atrija dvorane Helmuta Lista se je začel zvočni performans z drgnjenjem mikrofona, sledile je prehod na osrednje prizorišče, zahrumel je motor avtomobila formule ena, vrhunc pa je bil let helikopterja.

Ob tem zaznani ne samo stavba, temveč tudi telesa obiskovalcev, ki vibrirajo skladno z objektom, arhitone and humanitone se prepletata, kot pravi četrterica avtorjev, v poezijo vsakdanjega in alegorijo banalnega. In takšna oznaka velja tudi za celoten koncept letošnje jubilejne Štajerske jeseni, čeprav je verjetno graški festival edinstven po sintezi resnosti in frivolnosti, boeme in elegancije. Medtem ko nekateri pridejo na odprtje s koleksi, se pred dvorano ustavljajo črne limuzine (ena med njimi je pripeljala celo avstrijskega predsednika dr. Heinz Fischerja), medtem ko eni srkajo pivo, drugi nazdravljajo s šampnjcem, skratka organizatorjem uspeva prireditve spremineti ne samo v velik umetniški projekt, za katerega živi vse mesto, temveč tudi v prvotnosti druzabni dogodek.

Gradec, pred leti tudi evropska prestolnica kulture, v času festivala resnično postane srednjeevropski epicenter sodobnih umetniških praks. Moto letošnje prireditve je Close enough. Dovolj blizu, in to geslo bodo poskušali avtorji realizirati predvsem na polju interdisciplinarnih umetnosti, brez jasno začetnih ločnic, kar je pravzaprav zaščitni znak Štajerske jeseni. Ob številnih projektih, ki so med seboj prepleteni, je prvem mestu gledališka produkcija, ki daje prednost festivalu klasični izmenjavi stališč. Takšen je Črni trg, svojevrstna tribuna, kjer se lahko za pol ure sedite z izbranim strokovnjakom in debatirate o izbrani temi. Sogovorniki so dovolj eminentni, saj vam bo na voljo avstrijski minister za kulturo, klinični psiholog, arhitekt, klošar, duhovnik, kustos (gre za razvpitega Petra Weibla), režiser, filozof ... z njimi boste lahko razpravljali o epih o Gilgamešu ali Supermanu, simboliki daril v delih Jena Baudrillarda ali o kolonizaciji duše s pop glasbo. V tem projektu je zelo močna tudi slovenska zasedba, na čelu z Janezi Janšami, za mizo se boste lahko srečali tudi z Rastkom Močnikom, Aldom Milohoničem, Majko Breznik in Rokom Vevarjem.
PETER RAK

JESENSKA DEBATA – Če ste voljni plačati en evro, vas v okviru projekta Črni trg čakajo zanimive debate.